

TÜRK TORAKS DERNEĞİ 5 HAZİRAN DÜNYA ÇEVRE GÜNÜ ETKİNLİĞİ
ÇİNE'DE KUVARS/FELDSPAT MADENLERİNİN ÇEVRE VE İŞÇİ SAĞLIĞINA
ETKİLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

SONUÇ BİLDİRGESİ

Ülkemizde madencilik faaliyetleri giderek yaygınlaşmakta, çok sayıda yeni maden ruhsatı verilmekte ve durum artık bir vahşi madencilik uygulamasına dönüşmektedir. Bununla birlikte çevre sağlığı, işçi sağlığı ve iş güvenliği sorunları da derinleşmektedir.

Türkiye, kuvars ve feldspat üretimi ve ihracatında öne çıkan ülkelerden biridir. Çine'de yoğunlaşan kuvars ve feldspat madenciliği ise uzun süredir işçilerin sağlık sorunları ve hak talepleriyle gündemdedir. Bölgedeki yapısal sorunlar halen devam etmektedir.

Feldspat, seramik ve cam üretiminde; kuvars ise geniş bir endüstriyel alanda kullanılan temel bir hammaddedir. Ancak bu üretimde en önemli mesleki tehlike, solunabilir kristalin silika tozudur. Çine'de bu faaliyetlerin geride bıraktığı başlıca yük; toz, gürültü, ağır ekipman riski, meslek hastalıkları ve tarım ile yaşam alanları üzerindeki baskıdır.

Çine havzası, “maden sahası” ile “yaşam alanı” arasındaki sınırın giderek silikleştiği bir örnektir.

2024'te maden ihracatı yaklaşık 6 milyar dolar, toplam ihracat içindeki payı %2,7'dir. Bu sınırlı getirinin üretim yapılan yerlerde mesleki ve ekolojik etkisi ise büyüktür.

Dünya genelinde silikozis, tüm pnömokonyoz vakalarının %90'ını oluşturan ciddi bir halk sağlığı sorunudur. Küresel olarak her yıl 2 binden fazla kişiye silikozis tanısı konulmakta, yılda 12.900'den fazla ölüm gerçekleşmektedir.

Silikozis esas olarak bir madenci hastalığıdır; ancak Çine ve benzeri bölgelerde ortaya çıkan solunabilir kristalin silika tozu, yalnızca çalışanlar için değil, yakın yerleşimlerde yaşayanlar için de ciddi bir solunum riski oluşturur. Açık ocak faaliyetleri, kırma-eleme-öğütme, nakliye ve stoklama süreçlerinde oluşan tozların köylere taşınabildiği; bunun da silikozis, KOAH, kronik bronşit, akciğer kanseri ve diğer sağlık sorunlarıyla ilişkili olduğu bilinmektedir.

“Tozun az görünmesi, solunabilir silikanın olmadığı anlamına gelmez.” PM4 ve PM2.5 gibi gözle görülmeyecek kadar küçük partiküllerin solunması kritik önem taşır. Öğütme tesisleri, mikron altı boyutta saf kuvars emisyonunu artırarak görünmez tehlikeyi büyütür.

Bir ocakta ya da tesiste toz kontrol edilemiyorsa, bu yalnızca “işçi sağlığı ve güvenliği eksikliği” değil; aynı zamanda bir halk sağlığı ve çevre sağlığı sorunudur.

2012 yılında Çine'deki kuvars ve feldspat madenlerinde çalışanlarda silikozis sıklığının değerlendirildiği bir çalışmada bu oran %23.7 olarak bulunmuştur. Hindistan'da 2025 yılında yapılan bir çalışmada %31,3, Güney Afrika'da madencilikte yapılan bir çalışmada ise %20'lere varan silikozis sıklığı bildirilmiştir. Bu oranlar azımsanamaz düzeydedir.

Silikozis erken evrede çoğu zaman belirti vermez; ancak hastalık ilerlediğinde, silika tozuna yeni maruziyet olmasa da belirtiler sürebilir. **Bu nedenle erken tanı hayati önem taşır.** İş yeri hekimleri ve aile hekimlerinin bu konudaki bilgi ve farkındalığı belirleyicidir.

Türkiye’de yerleşim alanları için bağlayıcı bir çevresel silika tozu hava kalitesi standardının bulunmaması önemli bir mevzuat boşluğu yaratmaktadır. Bu nedenle yalnızca mesleki sınır değerler yeterli değildir; toplum sağlığı için ayrı değerlendirme gereklidir.

İSİG Meclisine göre. 2013–2025 yılları arasında maden işkolunda 1267 işçi hayatını kaybetmiştir. Bu ölümler yalnızca “kaza” değil; üretim organizasyonu, denetim ve güvencesizlik sorunudur.

Türkiye’de işçilerin sadece %14.97’si sendikalıdır. Bu durum, hak ihlallerine karşı kolektif hareketi zorlaştırmaktadır. Sendikaya üye olan işçilerin işten çıkarılması ve baskıya uğraması çalışma yaşamının temel sorunlarından.

Çine havzasındaki madencilik faaliyetleri yalnızca çalışma yaşamını değil, bölgenin sosyal ve ekonomik yapısını da dönüştürmektedir. Tarım alanlarının daralması, kırsal nüfusun ücretli emeğe yönelmesi ve çevresel etkiler birlikte değerlendirildiğinde, sorun yalnızca iş güvenliği değil, aynı zamanda bir yaşam hakkı sorunudur.

NELER YAPILABİLİR?

Yakın yerleşimlerdeki solunum riski varsayımsal değil, önleyici müdahale gerektiren gerçek bir halk sağlığı sorunudur.

Silikozis, doğru kontrol önlemleriyle önlenabilir bir meslek hastalığıdır.

Kritik ilke: Toz, işçinin maskesine bırakılmadan kaynağında bastırılmalı ve kontrol edilmelidir. Sorunun temelinde çoğu zaman teknik bilgi eksikliği değil, işçi sağlığı önlemlerinin maliyet unsuru olarak görülmesi yatmaktadır. Silikozis gibi hastalıklar, etkin tarama ve bildirim yoksa kayıtlara girmeyebilir. Bu nedenle resmi sayı, gerçek yükün yalnızca kayıt altına alınmış kısmıdır.

Meslek hastalığını “kanıtlama” yükü işçinin omzuna yıkılmamalı; maruziyeti kaynağında önleyen, izleyen ve belgeleyen kamusal bir sistem kurulmalıdır.

SAĞLIK TAKİP SİSTEMİ NASIL KURULMALI?

Amaç maruziyeti erken durdurmaaktır!

- İşe girişte ayrıntılı mesleki öykü ve sağlık değerlendirmesi yapılmalıdır.
- Periyodik muayenelerde maruziyet temelli klinik değerlendirme esas alınmalıdır.
- Kişisel toz ölçümü ile sağlık verisi birlikte değerlendirilmelidir.
- İşten ayrılış muayenesi yapılmalı, maruziyet kayıtları işçiye yazılı verilmelidir.
- Şüpheli olgular meslek hastalıkları merkezlerine sevk edilmeli, bildirim yükümlülüğü yerine getirilmelidir.
- Sonuçlar işçilerle ve temsilcilerle anlaşılır biçimde paylaşılmalıdır.

MESLEK HASTALIKLARINDA KAMUSAL SİSTEM TALEBİ

- Meslek hastalıklarının tespiti, izlenmesi ve önlenmesi kamusal, bağımsız ve işçilerin denetimine açık bir sistemle yürütülmelidir.
- İşçiler sağlık taramalarına, risk raporlarına, ortam ölçümlerine ve eğitim programlarına doğrudan erişebilmelidir.
- İşyeri hekimleri ve iş güvenliği uzmanları kamu güvencesiyle bağımsız çalışmalıdır.
- Tüm işçiler meslek hastalıkları konusunda bilinçlendirilmeli ve hak talep süreçlerine aktif katılmalıdır.

TANI, BİLDİRİM VE İLLİYET BAĞI İÇİN ÖNERİLEN YAPI

Meslek hastalığı işveren-SGK dar alanına sıkıştırılmamalıdır!

- Meslek hastalıkları kayıt, bildirim ve tanı sürecini Sağlık Bakanlığı üstlenmeli; kamu hastaneleri, uzmanlık dalları ve hekimler sisteme dahil edilmelidir.
- İlliyet bağı şüpheye yer bırakmayacak şekilde kanıtlamak için; işçilerden ve yakında yaşayanlardan alınacak biyolojik örneklerle kamusal fonlu epidemiyolojik araştırmalar başlatılmalıdır.
- Tıbbi tanı sonrası yasal tanı için illiyet bağına karar verecek SGK dışı bir bağımsız bilimsel kurul oluşturulmalıdır.
- Ulusal düzeyde entegre bir İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Enstitüsü kurulmalıdır.
- Veriler kamuoyuna açık, işçiler için erişilebilir ve bölgesel/sektörel analiz yapılabilir olmalıdır.

SAĞLIKLI ÇALIŞMA, SAĞLIKLI ÇEVRE TALEBİ

Feldspat/kuars üretiminde önleme ve kamusal denetim esas olmalıdır.

- Tüm ocak ve tesislerde solunabilir kristalin silika için kişisel ve ortam ölçümleri düzenli yapılmalı; sonuçlar işçilere açıklanmalıdır.
- Kırma-eleme, öğütme ve paketleme hatlarında kapalı sistem, yerel emiş ve etkin filtrasyon zorunlu olmalıdır.
- Açık ocak faaliyetlerinde ve nakliye yollarında, tozu yüzeye kalıcı olarak hapseden, çevre dostu kimyasal/ıslak proses teknolojilerinin kullanımı zorunlu hale getirilmelidir.
- İşçi temsilcileri risk değerlendirmesi, ölçüm, denetim ve önlem takibine doğrudan katılmalıdır.
- İşçilerin örgütlenme haklarının engellenmesine izin verilmemelidir.
- Köyler, tarım alanları, su kaynakları ve halk sağlığı için çevresel izlem sistemi oluşturulmalıdır.

Mevcut küresel ekonomi, madencilerin sağlığı pahasına kârı öncelemektedir. Buna karşı sağlıklı çalışma, sağlıklı çevre ve kamusal sorumluluk temelinde yeni bir yaklaşım gereklidir.